

„Nem súlyed az emberiség!”...

**Album amicorum
Szörényi László LX. születésnapjára**

Főszerkesztő: JANKOVICS József
Felelős szerkesztő: CSÁSZTVAY Tünde
Szerkesztők: CSÖRSZ Rumen István
SZABÓ G. Zoltán

Nyitólap: www.iti.mta.hu/szorenyi60.html

MTA Irodalomtudományi Intézet
Budapest, 2007

BÍRÓ CSILLA

Petrarca *De remediis utriusque fortunae* II. 25, *De infamia* Niklas von Wyle német nyelvű átdolgozása

Az Országos Széchényi Könyvtár Régi Nyomtatványok Tára őrzi a *Translation. oder Deütschungen, des hochgeachteten Nicolai von Weil ... etlicher bücher Enee Silvii, Pogii Florentini, Doctoris Felicis Hemerlin ...* című kötetet,¹ Niklas von Wyle „transzlációit.” A szövegek elsősorban az itáliai humanizmus egy-egy kiemelkedő alkotójának a műveiből tevődnek össze: megtalálható köztük például Aeneas Silvius Piccolominitól a *De duobus amantibus* és a *De remedio amoris*; Boccacciótól a *Dekameron* IV. 1., a *De Guiscardo et Sigismunda* Leonardo Bruni fordítása alapján; Poggio Bracciolini levele Cosimo de' Medicihez. A tizennyolc változatos témájú fordítást tartalmazó gyűjtemény tizenötödik darabját Petrarca *Fortuna*-könyvének két darabja alkotja: a II. könyv 25. dialógusa, a *De infamia*, valamint szintén a II. könyvből a 18. dialógus, a *De uxoris amissione*. A Mecht-hild pfalzi grófnőhöz írott német nyelvű ajánlólevélből megtudhatjuk, hogy ezt a két párbeszédet egy-egy valós eset kapcsán választotta Wyle: a *De uxoris amissionét* egy ismerősének a halálára, a *De infamiát* pedig önmaga vigasztalására az esslingeni tanácsban ért méltánytalan sérelmei miatt.

A 15. században elsősorban két Petrarca-mű volt nagy hatással a német nyelvterület humanistáira: a *Seniles* XVII. 3., vagyis Boccaccio novellájának latin nyelvű átdolgozása, a *Historia Griseldis*, valamint a *De remediis utriusque fortunae*. Ha teljes német nyelvű fordítása nem is született a század folyamán, számos dialógusát már a 15. század első felében átültették német nyelvre. Niklas von Wyle² fordítása a legpontosabban igyekszik követni a latin nyelvű eredetit: alapos munkáját a Petrarcához hasonló stílus jellemzi. Különbséget csak néhány helyen érzékelhet az olvasó az eredetihez képest: Wyle a tulajdonneveket és a rövidebb gondolatokat kibővíti, egyértelműbbé teszi.

1 Augspurg, Haynrich Stayner, 1536. App. H. 2540. Koll. 2. fol. LXXXVIr.–LXXXVIIv.

2 *Die deutsche Literatur der Mittelalters, Verfasserlexikon*, hrsg. Kurt RUH., Bd. 6, Berlin, 1987, 1016–1035.

Nicolaus von Weyl tizenötödik fordítása Franciscus Petrarca a szerencse és a szerencsétlenség gyógyírjairól szóló könyvéből. A Fájdalom beszéde, aki arról panaszkodik, hogy gyalázat érte, valamint az Értelem válasza és vigasztalása.

Fájdalom (panaszkodik): Gonosz gyalázat miatt gyötrődöm.

Értelem: Már félttem, hogy a lelkiismereted miatt gyötrődsz.

F.: Súlyos gyalázat miatt szenvedek.

É.: Ha a téged ért gyalázat jogos és helyénvaló, úgy ne a gyalázat miatt sírj, hanem a gyalázat oka miatt. Ha pedig jogtalan, akkor nemes lélekkel vedd meg az emberek tévedését, és vigasztaljon téged a saját lelkiismereted.

F.: Súlyos gyalázzal sértettek meg.

É.: Egy üres csomag alatt nyögsz, amit a saját természete könnyűvé tesz, a cipelője kishitúsége pedig nehezzé.

F.: Nagy szégyenfolt keletkezett a jó híremen.

É.: De különbséget kell tenned, hogy milyen gyökerekből ered a szégyened: mert ha igaz gyökerekből, akkor zöldellni fog és növekedni, egyébként viszont el fog száradni és el fog pusztulni.

F.: Gonosz gyalázatot koholtak ellenem.

É.: Jól beszélsz, amikor azt mondod, hogy koholtak ellened, ugyanis a gyalázat sokszor egy tisztátalan száj lehelete, mely felkavar és megrémít titeket. De valójában ez a nagyon gonosz gyalázat néhány embernél a nagy dicsőség és megbecsülés kezdete lett. Ugyanis az emberek elkezdték szégyellni magukat, és mivel hibát hibára halmoznak, és semmiben sem tudnak helyes mértéket tartani, végül a mértéktelenül gonosz gyalázódást felmagasztaló dicsérettel és népszerűsítéssel váltották fel.

F.: Mindenütt sok gonosz gyalázzal illetnek.

É.: Ha a szelek féktelenül tombolnak, térj be egy kikötőbe, és a fülek vihara elől menj be a szíved hálókamrájába. Mert ha ebben a szobában csend van, akkor van egy olyan helyed, ahol a kinti rossz szavaktól elfáradva megpihenhetsz, és – ahogy mondják – „titokban örvendzhetsz”.

F.: A hírem sötét és rossz, de a lelkiismeretem tiszta.

É.: Csak nem azt mondod, hogy inkább szeretnéd, ha jó híred lenne, és sötét és gyalázatos a lelkiismereted? Ugyanez igaz Horatius³ Flaccus mondására:

„A hamis hírnév boldoggá tesz, de a hazug gyalázat elrémit.”⁴

Ó, micsoda hiúság! Csak az igaz dolgok tehetnek boldoggá és rémíthetnek el. Az igazi férfihöz pedig nem illik, hogy féljen az árnyaktól.

F.: Rossz hírem miatt súlyos teher nehezedik rám.

3 Wyle hozzáadása.

4 Ep., I, 16, 39.

É.: Ha gaztettel szerezted, beismerem, súlyos. Ha viszont véletlenül, akkor könnyű. Ha őszinte törekvéssel, akkor dicsőséges; ha pedig jó tettekkel szerezted, a gyalázat dicsőség. Kigúnyolnak az emberek? Te örülsz a nemes haszonnak: hiszen az erényt, a legritkább jutalmat szerezted meg, bár mindennél nagyobb áron, a jó híred árán. Az erénynek az az igazi tisztelője, aki semmi mást nem gondol bele. Ahogy a többi mulandó dolog megvetése és elutasítása dicséretes, úgy a hírnév megvetése a legdicséretesebb; ha ezt az erényre való törekvésből vállalják, akkor a hírnév a bátor férfiaknak nem csak az aranynál, hanem az életnél is drágább. Ugyanis aki az erény szeretete miatt a hírnevet megveti, arról elhihető, hogy mindent meg fog vetni. De tudd meg, hogy az ilyen ember dicséretre méltó, de nagyon ritka. Mivel ezeknek a nagy része úgy akar tűnni, mintha az erényre törekedne. De amint a dicsőséget megszerezte, az erény gyakorlásában rögtön alábbhagy. Hogy érthető legyen: ezek az emberek már megszerezték, amit akartak.

F.: Sokan súlyosan gyaláznak engem.

É.: Egykor *Fabius Maximus*,⁵ *Iulius Caesart*⁶ és *Scipio*⁷ Africanust is sokan gyalázták, de később ugyanezek juttatták őket a legnagyobb dicsőségbe és magasztalták fel. Így hát hagyj abba a panaszkodást, amiért közös sorsod van velük: ugyanis nagyon kevésnek adatott meg, hogy mindig mentesek legyenek minden gonosz gyalázattól. Az ember hírneve a legkényesebb dolog, és ez az, ami gyakran a legegyszerűbb okokból megrozsdásodik. És összességében: ahogy semmi sem ragyogóbb a hírnévnél, úgy semmi sem hajlamosabb az elhomályosodásra, és ahogy mondtam, semmi sem kevésbé ellenálló a külső támadásokkal szemben.

F.: Súlyos gyalázat miatt égek.

É.: Ez a dögvész a leginkább haragosa és ellensége a tiszteletre méltó neveknek és még a legszentebb férfiakat sem kíméli. Közülük a legelsőt, aki minden bűntől mentes, még őt is meggyalázták a kegyetlenek: ez mutatja, hogy az ettől a bajtól való menteséget, mely még az Istennek sem jutott osztályrészül, az emberek sem remélhetik.

F.: Durva gyalázat sújt.

É.: Szerintem aligha lehetséges, hogy az erényt az irigység és a gyűlölet megkísértse. Legyen annyira elég, hogy ne tépázzák meg, vagy hogy a dicsőség és a tisztelet az irigy pletyka miatt ne sérüljön: ha az erényed tiszta és szilárd, a súrlódástól fényleni fog.

F.: Fel vagyok dúlva az engem ért kemény gyalázat miatt.

É.: *A közönséges levegő a tudatlanság vak viharaitól üzve a legmagasabb dolgok csúcsát csapdossa. De nem rázza meg, vagy ha megrázná, nem veri le és nem töri össze. Bármilyen nagyság jele legyen a számodra, hogy a nép nyelvébe, miként a*

5 Wyle hozzáadása.

6 Wyle hozzáadása.

7 Wyle hozzáadása.

sziklába, beleütközik. Az alacsony és a földhöz ragadt nevek sem a dicsőség ragyogó fényét nem kapják meg, sem a nagy gyalázat viharát. Gyakran az van nyugalomban, amit lenéznek.

F.: A nép rossz dolgokat fecseg rólam.

É.: Még jó, hogy csak a nyelvükbe, és nem az íróvesszőjükbe szaladtál bele: az emberekre jellemző a heves beszéd, de nem a hosszan tartó. Az egyszerű vagy hamis okokból születő dolgok rövid életűek kell hogy legyenek: el fognak hallgatni, miután eleget ugattak, *mint a kuttyák*.⁸ Gyorsabban el szoktak fáradni, akik hevesebben kezdenek valamihez.

F.: A nép nyelve üldöz.

É.: És mi lenne akkor, ha egy híres szónok, költő vagy történetíró tollába ütköznél, aki rólad gonosz dolgokat ír, mint ahogy egykor ez többekkel is megtörtént? Akikről azt látjuk, hogy az ellenségük ékesszólása miatt gyűlöletesnek maradtak fenn az utókor számára; ahogy az irigykedő Alexandrosz király nemesen vágyakozott a homéroszi Akhilleusz után, úgy félt is a művelt és tanult férfiaktól, nehogy valami meredek dolgot írjanak róla. Nem szabad megadni magunkat a műveltek becsmérlésének, hanem akár hasonló stílusban meg kell cáfolni a rágalmakat, amit megtett Tullius *Sallustius*⁹ Crispussal, Demosthenes Eschinusszal, és Cato megszámlálhatatlanul sokakkal. Sőt akár még nagy önbizalommal és az összes színházat felülmúló lélekjelenléttel kell ellenállni, és azt kell mondani, amit Vatinius mondott, miközben Calvus ellene szónokolt: „Nem azért kell elítélni engem – mondta – mert ő annyira művelt.” De most nincs semmi veszély: ha az emberek sokat zajonganak, mégis meddig fogják csinálni? Akár akarják, akár nem, hamar abba fogják hagyni. El fog jönni a nap, amely a zümmögő *sáskák*¹⁰ és a fecsegő szarkák között csendet fog teremteni.

F.: Rossz hírem van a népnél.

É.: Hogy saját magad előtt és a jó emberek előtt jó, örök és igaz híred legyen, bizony az, ami miatt panaszkodsz, el fog enyészni. Ti halandók hiú és nyugtalan fajtája, mit számít nektek akár a hízelgők, akár a becsmérlők rövidéletű és homályos mormogása?! Jönni fognak, akik szabadabban és igazságosabban fognak megítélni. És kérdezed, kik ezek a bírák? Őket nem ismerheted meg, de ők ismernek téged; azokról beszélek, akik majd utánaatok fognak megszületni, akiket sem az irántatok érzett gyűlölet, sem az irigység, sem pedig a szeretet és a remény nem gyötör, vagy a félelem. Ha a dolgaitokról őszinte ítéletet és véleményt akartok, várjátok meg ezeket a bírákat: már nem kell soká várni. Íme, sietnek, és hamarosan itt lesznek.

8 Wyle hozzáadása.

9 Wyle hozzáadása.

10 Wyle hozzáadása.

F.: Dicső tetteimmal és erényemmel gyalázatot vontam magamra.

É.: Van, ahol a szeretet a sérülésekből táplálkozik és a fájdalommal nő, és (még mondani is csodálatos) a keserű és mérgezett talajban mélyen gyökeret ereszt. Innen van, hogy gyakran olyanokat látsz a pártjukhoz leghűségesebbeknek, akik sok nehézséget viseltek el érte. Ismert és nagyon is elcsépelte dolog ez a városaitokban. Így hát senki sem ragaszkodik jobban az igazsághoz vagy a valósághoz, mint aki kitette magát érte a korbácsütéseknek vagy a halálnak. Tehát szeresd az erényt és mindinkább tiszteld; érte vesztetted el a legszebb és legkedvesebb dolgot, a hírnevet, érte nem kis büntetést viselsz, a gyalázatot. Bár mindenki megvet és cserbenhagy, ahhoz, amit soha senki nem vehet el tőled, az erényhez, egyedül ehhez ragaszkodj és ezt mondd neki: „Ezeket, királynő, szívesen eltűröm érted, hogy visszahelyezz sértetlenségembe: bizony ez az egy dolog nekem mindenért elég. Egyedül te karolj fel kegyes öledbe, így nemcsak a hírnév, de az élet sérelmeit sem fogom érezni.”

F.: A nép lépten-nyomon szidalmaz az utcákon.

É.: Vedd jónak: a hírnév ismertté fog tenni, az erény nagyszerűvé, a lelkiismeret pedig magabiztossá.